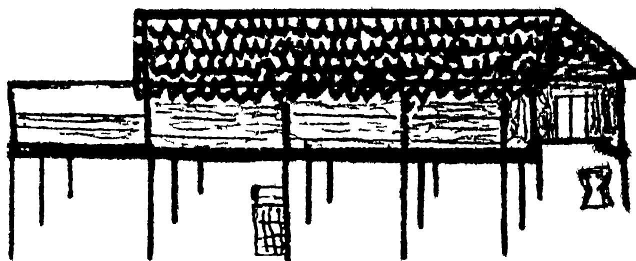
U DUKHI
Lum KDAIT
(DOMKDAIT)
RI BHOI



KA ÏING HA RI BHOI MYNSHUWA

Da

Rev. G. R. Sancley

2010



U DUKHI
DOMKDAIT
RI BHOI

G. R. Sancley

This book is published with the financial assistance from Arts and Cultures, Meghalaya, Shillong.

2010

KA MAIT PHANG U NONGTHOH

U Nongthoh ula shu mut dur ia kane ka jingiathuh khana shaphang U Dukhi na Lumkdait, Ri-Bhoi, ban wanrah ia ka thup jinghikai ia ki nongpule :-

Ia ka Kolshor ki Bhoi, ha ka riam ka beit, ka rep ka riang, ka shoh dohkha, ka niam, kaba shoh ksing haba puh lyngkha, ka rukom poikha poiman bad kiwei kiwei kiba la jan duh lut mynta.

Ia ka jinglong khunswet u Dukhi bad ki para jong u, ka jingsdang ka skul ha kane ka dong Ri Bhoi.

Ia ka jingkamai spah ba hok, bakhuid u Dukhi, bad ka jinglehsbun jong u ia kiba duk ba kyrduh.

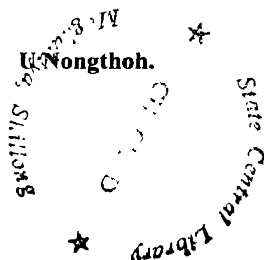
Ia ka nam bad ka burom babha jong u Dukhi ha ri Dkhar bad ha ri Khasi.

Ia ka thymmei jong ka sur Sankli ne Syngkli ha thain Bhoi bad ha ri Khasi.

Ia ka jingteh jong ka jingiaieit hapdeng ki Khasi, ki War bad ki Bhoi namar ka jingbha u bah Heh Dukhi.

"Dei Gratia Cottage"
Mawlai, Mawroh (Umsohkhlur)
P. O. Phudmuri
Shillong - 793008.

U Nongthoh.



I

Ki Kmie Ki Kpa U Dukhi

Mynhyndai kulong kumah ba dang palei ki briew ba dang iaid ryntih ka sngi u bnai, ba dang rben ki khlaw ki btap, ba dangieng ki dieng ki siej, ba dangshad mastih ki mrad ki mreng; ba dangrwai ki kohkarang, ki rynniaw bad ki moina ha ki diengjri ki diengkya, lem bad ki 'tiewdieng ba saw byrtem ba kaweh ha ki tnad dieng. Shuh shuh hai hai ha ki pung bad ki wah duit ki jngi sngewbha ki dohthli bad ki shalynnai; katba u khun bynriew pat u dang don ha ka jingdum jingbieit bad jingsop jaing ka lyngthohdoh; te hynrei ha kawei pat ka liang ka sotti juk ka ia iaid lang bad ka hok ka sot.

Te ha kaba kum katei ka juk kawei ka shnong ha Ri Bhoi kaba kyrteng ka Lumkdait, kaba don tang shiphew ki iing. Kitei ki iing ki long ki iing tyrpait bala shna rynsan, la ker da ki tyrpait shken, la sop najrong da u phlang. Ka dur jong ka iing ka long kum ka knup. Hapoh ka dum bad ka tdem, ha phyllaw ki pynieng ia u thlong bad u synrei. Hapoh rynsan iing ki set ia ki masi bad ki sniang, lem bad ka sem syiar ha krung iing. Shadien iing ka don ka rynsan ba la khot kyrpang, bad ka long ka jaka ban shongkai, ka jaka ban thad kba, ban sum ban

sleh bad mynmiet ka long ruh ka jaka leit kairud, namar ki nongpynkhuid ki don ki sniang.

Na ki shiphew iing ki don ar ki iing kiba mar pyrshah kiba jngai tang kum laiphewpruh : kawei ka iing u samla Dukhlui, bad kawei pat kadei ka iing ki kmie ki kpa jong ka Shinimai. Kine ki samla ki sngewsarong ia la ka riam haba ki iengkai hala ki phyllaw iing. U samla Dukhlui u siaw kum u rynniaw, u sling da ka jingsling kaba jrong tdong kum u tngaw, nangta u phong da ka jainphong syrnai. Nangta ka samla Shinimai ka pin da ka jainpin ba shineit kaba kot hajan ryndang, bad ka teh da da ka jainpan thohkhmat ha syngkai, ka deng kpieng ha ryndang bad u shniuh khlieh jong ka uba jrong u poi hajan khohwah. Kine ki peit samla lip lip tangba kim nud ban iapeit pyrshah, bunsien ki peit na thliew jingker iing. Kaba kham pynjan ia ka jingieit samla jong ki ka long ha ka jingphohsniew mynmiet, ba ki ia iohi iwei ia iwei pat la ka karta jong ki ka dangduna. U Dukhlui u dang 18 snem karta bad ka Shinimai ka dang 15 snem, pynban ki sngew ba kim nym lah iakhlad shuh lano lano ruh bad ki ngeit kumba don ba ong "ba la thoh da U Nongthaw"; Marwei marwei ki pyrkhat ba wat haba ym pat iatehktien, ba yn nym kwah shuh ban ialait, wat lada ki kmie ki kpa kin khang bad kin buh da ka wait hapdeng jong ki.

Te ha kawei ka miet ba shai bad pyllun bnai, u Dukhlui um sngew lah shuh ban shu pun halade ia ka mon jong u ia ka Shinimai, bad kumta ula iawer ia u

Kak u paralok jong u ban leitkai sha iing ka Shinimai, ula ong : "Ia me ong, ngin ialeitkai sha iing ka Shinimai".

U Kak - "Me donkam aiu kein ban leit shata?"

U Dukhlui ula dem ngan ka khlieh bad ula ong, "Peit shane paralok, ngan iathuh hok ia me ba nga la kwah ban iapoi kha bad ka lada ka ruh ka mon ianga".

U Kak - "Ia me kata ngin ialeit".

Kumta ki iaiaid haduh ka jingkhang jong ka iing ka Shinimai, bad U Dukhlui ula tied jingkhang, tok tok tok.

Ka Shinimai - Ka la iohsngew ia ka jingsawa ba ki iaid bad ka peit ruh na ka thliew jingker jong ka iing kala pynkloi ban plie jingkhang, nangta kala ong, "sngewbha rung bad shong ha ki mula" (ba la buh lypa)

Ki Kmie Ki Kpa ka Shinimai - Ki khmat jong ki ki shu peit sha kine ki samla kiba rung da kaba iphylla ruh, ki pynphai teng teng ia ki phyllew khmat jong ki sha la ka khun.

U Kpa ka Shinimai - "Ko ki samla phi iawan sha iing jong ngi, ka iing jong ngi ka long kaba jot kaba pei, bad ngim don ei ei ruh ban ai ia phi, hynrei to iathuh aiu phi donkam."

U Kak - "Nga kwah ban iathuh iaphi ia ka kyrteng jong nga ka dei u Kak, u ban long u sakhi ban pyniadei

bad pynskhem ia Une u paralok jongnga U Dukhlui bad ka khun jong phi ka Shinimai lada ka kloi ban pdiang."

U Kpa ka Shinimai - "Shinimai, to kren shi kyntien, phi mon ne em ia U Dukhlui?"

Ka Shinimai - (Ka kren ha ka ktien Bhoi) "Mon re nga te lada mon uta".

U Kpa ka Shinimai - " Katno ka snem ka ka rta jong phi, ym dei ha kato ka snem ba ngi rep lyngkha ha kyndong Bir?"

U Dukhlui - U la peit lip ia ka Shinimai, bad u ong " ka karta jong nga te kala heh palat namar nga la 18 snem ka rta, I Mei I iathuh ba la kha ia nga ha ka snem ba phi phi ia rep lyngkha ha kyndong Bir.

Ka Kmie ka Shinimai - "Phi i ka khun jong ngi ruh kala heh karta, namar kala dap 15 snem ka karta. Ki paralok samla jongka baroh kila ioh kurim lut".

U Kpa ka Shinimai - " Katto kala biang to iathuh ia u kpa bad ka kmie jong phi ba u Rangbah shnong un pynksiang noh ia phi ha ka sngi ba mih u bnai thymmai mo".

Ka kmie ka Shinimai - " Ei ngim don ban ai, to iabam mar shikyntien kane ka stein bad u pathi jari".

U Dukhlui bad u Kak ki ia mih noh bad ka Shinimai ka bud nadien ban khang jingkhang.

II

Ka Jingpynksiang

Haba u bnai thymmai ula jan mih kumba la iakut, u kpa ka Shinimai ula iawer ia ki kni ki kpa jong u Dukhlui bad jong ka khun jong u ruh, khamtam ia u Rangbah shnong bad u sangot shnong ban pynksiang ia ka Shinimai bad ia u Dukhlui. Haba ki la ialang lang khrui, u kni rangbah jong ka kynthei ula iathuh ia ka jingthmu jong ka jingialang, bad u kni jong u shynrang ruh ula pynbud shi kyntien arkyntien bad ula pynithuh te iala u khun pyrsa - U Dukhlui. Te katkum kata ka por ka ain ka long ba u rangbah shnong un kylli jingkylli bad un pynsmai ia ki arngut. U la pynieng marjan ia u Dukhlui bad ia ka Shinimai, nangta ula kylli nyngkong ia u shynrang, "Ko Dukhlui phi mon shisha ba ka Shinimai kan long ka kurim jong phi?" U dei ban jubab Hooid, nangta ula kylli sa ia ka kynthei kumjuh bad ka ruh ka dei ban jubab kumjuh. Nangta ula pynsmai ia ki ha U Blei Nongbuh Nongthaw ba kin iashong ianeh haban da iap, ban nym shah pynshoi ia uba sha ka diang, ia uba sha ka mon. Hadien nangta ula phai sha u paitbah u la ong," Ko phi ki kmie ki kpa, ki khun samla, bad ki khlieh ki iing to tip ba naduh mynta u Dukhlui bad ka Shanimai ki la long shi kurim, kim dei shuh ki samla, nangta ula pynduhoi ia ki arsien arwat ban iohsngew ki khynnah khyllung baroh shi shnong.

Hadien kata na ka liang ka kynthei ki ai mar kawei ka jhok (ktang) ban iadih kiad um, nangta pat ban iapra noh sha la ki iing ki sem. Ia kane ka rukom kim ju pynbakla.

U Kpa bad ka Kmie ka Shinimai ki la iap.

Ka jingeh kala ban jur ia ki arngut, namar ka jinglong tymmen, sa bym don jingkoit jingkhiah, ka kmie bad u kpa ka Shinimai ki la khlad noh iwei hadien iwei pat. Ki la dei ban lut ka bai knia bai khriam, ka bai thang bad bai pynkhuid ia ka met jong ki katkum ka niam ka rukom kiba shong ha Ri Bhoi. La thang ia ki marjan harud lynti, da kaba pynieng ia ki dieng kynthei ki dieng shynrang. Ia ki shyieng la lum bad la leit buh lang shi kpoh shi kpoh. Kane ka long kawei ka Kolshor ha kata ka por.

U Dukhlui bad ka Shinimai ki ia pyrkhat kumno ban tei ia ka longiing longsem jong ki.

Haba la sdang klet ia ki jingsngewsih bad ba la sdang duh ka jingkynjah namar ka jingkhlad noh ki tymmen kine arngut, kum artylli ki paro lieh kila sdang pei shkor kumno ban trei ban ktah bad ban im ha ka pyrthei. Kila pyrkhat ruh kumno ban lait na ka pang ka shitom khamtam haba I Shinimai ruh I la long armet. Kumta u Dukhlui ula kylli iala ka lok:

Dukhlui - " Phi pyrkhat kumno Mai (ktien sin) ia ka longiing longsem jong ngi kumno ban ioh ka bam ka dih, ka kup ka sem bad kumno ban lait ruh na ka pang ka shitom?.

Ka Shinimai - "Phi Bah heh Du (ktien ieit bad ktien sin) nga naduh ba khlad noh I Mei I Pa nga la ju pyrkhat khia marwei shaphang ka iing ka sem bad kumno ban long ka kmie babha bad bastad lashai la shisngi, hynrei nga ba shibor ngan leh aiu ngan nym lah hi ban leh shibun. Nga shu pyrkhat kumne bah heh.:-

(1) Ban shet ban tiew bad ban peit ia ki kam iing kam sem man ka sngi ha iing, ban nym pynwit ia phi ia ki kam ba phi trei, kaba eh ba ngin ioh nongtrei iing ha ka jingduk jingkyrduh

(2) Ba ngin ri jingri kum ki syiar, ki sniang ban ioh pisa, ngan peit manga ban pynbiang ia ki man ka sngi.

(3) Ngan thir ksai kynphad bad ksai ryndia bad ban thain jain ban pyndonkam ialade bad ban die ruh ban ioh pisa; tangba bah heh sngewbha thung ha lyngkha ki sla sop ryndia, bad rep kynphad bad laha ruh ba ngan ioh ksai.

(4) Nalor kine bah heh Du, nga ngeit ba ka kam bakhia tam ha iing ka long ba ngan peit ngan sumar ia ki khun, ban hikai bad ban sneng, ban pynheh bad pynsan ia ki, bad ia kane ka bynta phin hap kit khlieh ma phi de ynda phi la long kpa.

(5) Nalor kitei ngan dang don sa kiwei pat ki kam ia kiba ngan sa pynpaw hadien.

"Te maphi pat bah heh phi pyrkhat kumno?"

U Du - " Ah de ! nga sngewtynnad shibun ia ka jingpyrkhat jong phi Mai, to ngan sa ia tynrong sa manga de ia ki kam jong phi kat kiba nga ioh lad, bad nga pat nga don kine ki jingthew ha ka iing ka sem, wat la nga long uba dangduna ka jingtip jingsngewthuh, bad uba shu wan shong kha ha iing jong phi hangne.

(1) Nga kwah ban long u kpa bashisha hangne ha iing uba don ka jingkitkhlieh halor jong phi, halor ki khun ki kti, halor ki kam shnong kam thaw, ki kam hima sima.

(2) Ngan rep kper bad rep lyngkha. Ha kper ngan thung ki jingthung ki ban ioh myntoi man ka snem kum u phan, u syieng, ki kynja pathaw, ki kynja doh ki kynja jhur, ki sla ryndia bad kumba phi la ong ki jait soh ba ioh jingmyntoi kham slem kum u kwai, u sohpieng, sohtrun, ki kaid, ki siej bad kiwei namar ngi don kane ka khyndew kaba heh bala skut lypa I kiaw I kthaw bala khlad noh.

(3) Ngan rep lyngkha bad ka pynthor ba la don lypa ban ioh kba, yn rep kynphad bad rep laha ruh ban ioh pisa kumba phi la ong.

(4) Ha ka por ba lait mynmiet mynstep ngan thain kriah thain shang, ki knup ki trap ban ioh pisa, bad nga pyrkhat ban nym pynleh nohei ia ka por; bad kiwei kiwei ki kam da kiba nga dang puson.

(5) Oh sa kawei de ! nga kwah ban iathuh ia phi Mai, nga la kut jingmut ban pyni ia phi bad ia ki khun, ba ngan kiar lai lum lai wah na ki kam runar, ka dih ka bam thala, bad ki kam awria, ki kam thok kam shukor bad ki kam bamsap kiba ioh pisa ne jingmyntoi khlem mih syep. Ngan trei ia kiei kiei da ka hok bad ka sot.

Ka Mai - " Bah heh Du, nga ngam da sngewshait bha, namar nga la long armet mynta la arbnai, tip ngan khot noh ia u Kpa ka Sarna ne kumno ba un luh ba un khan, un hikai ia ngi ban koit ban khiah, namar sah sa ma u hi marwei u riewtymmen uba dang tip ia kita ki jait kam."

U Du - " To mo Mai, ngan leit khot ia u". U dei na shnong Umsong.

U Kpa ka Syrna - Une ula wan, ula iakren iakhana bad ki, bad ka Mai ka iathuh ba kam da shait bha,

namar lehse ha ka por sut kba ka lah ban pyngngat khyllung. U Kpa Syrna ula batai ia ki ar rukom ba ki dei ban leh.

U Kpa Syrna - U bah Du ha kane ka por ba phi pun khyllung um dei ban sah pingwait, pingmohkhiew bad kiba kum kita ba ioh ka hep Mai kam lait kha. Baroh arngut wat dih ia ka um na ka wahduit kaba rngad ha ka por tlang ba ioh phi hep Mai phin lyngki noh. Baroh arngut phim bit ban bam ha kane ka por ia ki kaid ba brab, ki kwai, ki tympew, ki soh ba brab ba ioh i hep Mai in kha khun synrop. Na ka bynta ba phin shait phin khlain te pynioh ia nga artylli ki pylleng syiar ngan duwai ia U Blei nongthaw ban ioh jingkhlain ka met da kaba shat pylleng.

U Duklui - U wanrah artylli ki pylleng syiar bad ka pliang knia bad ula buh hakhmat u kpa Syrna.

U Kpa Syrna ula shim ia uwei u pylleng bad ula ong. "Hei, ko nongbuh ko nongthaw, u nongai symbai ia u khun bynriew, kane ka Shinimai ka la long armet, te lada me mon to ai khunshynrang ia ka ban mih u nongbah bad u nongkit tyrpeng ia ka iing ka sem, bad ula ong ur-ur-ur-ur bad ula shat ia u pylleng ha ka 'liangdieng, u peit ia ka lup ia ka lim bad u ong, 'phi lah ban ioh khun shynrang.'

U Kpa Syrna : U shim sa uwei u pylleng bad ula ong, 'Hei ko Trai Kynrad, U nongri U nongsumar, nga kyrpad ia Me to da ri to da sumar ia I Mai bad ia I khyllung naduh mynta haduh ba I khyllung In da mih pyrthei, pynpaw ma me ha ka lup ha ka lim jong ka snep pylleng bad u peit u ong - ur-ur-ur-ur bad u shad ia ka pylleng bad u peit u ong, kin koit kin khiah baroh arngut shi khun. U Du bad ka Mai ki iakmen bad ia rkhie.

U Du - ula ai ka 'tang duma shalim ia u kpa ka Syrna ban dih ia kaba ula pynmih tdem lypa. Ka Mai ruh kala ai ia ka snep dieng langbaw (ba ju pynlong kwai) ba ka la ktha lypa lem bad u pathi jari bad ka shun ba un bam (ka leh kumta namar ba um don bniat shuh).

Ka jingiakhlad - U Duklui bad ka Shinimai kum ka dak ka jingsngewnguh ia u kpa ka Syrna; ki la ai bai meng saw anna, shiteng khroi u khaw jaha, bad uwei u syiar langraw, ula mih bad ula leit noh. U Du ula leit on lynti ia u haduh riat sohmarleng.

Ka jingpyngngat Khyllung ka Shinimai.

Haba la byrtem u kba kala dei ka por ia ka Mai ban kha. La iawer ia I Meirat Khrit bad I Meirat Drop ban iadon ryngkat namar I Mai I la suhkpoh jur. IMeirat Khrit

Iba la ju ia don barabor ha ka por kha khyllung, I la ong ba lada I Mai I kha kloi te I khyllung I dei I kynthei bad lada kham slem te I khyllung I dei u shynrang. Te kala shimpor shisha katto katne bad haba la kha udei u shynrang.Te hynrei ka Mai kala kham tlot, bad I Meirat Drop I ktha da u syieng bad I la pyrsat ia ki thliew shkor ka Mai bad kala tip briew. Kila ot sohpet da ka snep siej ba ki shim na ka ktang um. Nangta ka Meirat Khrit ka pynsum ia ka Mai bad I khyllung, katba I Meirat Drop pat I shet syrwa dohsyiar bad u syieng ban pyndih ia ka Mai ba kan khlain kloi. U Duklui ula kylli ia kine ki Meirad yn ai bam kumno ia I khyllung? bad lada I suhkpoh bad pang-niang sohpet yn leh kumno?

I Mei rat Drop - Wa! ia kata ruh phim tip; lada I Mai bad u khyllung ki suhkhlieh leit phut da u dieng tdong paitpuraw, sa dung bad pdem ha ka pela, nangta sop da ka jain rit ia ka sha langmat jong ki. Shuh shuh, ong sa ka Mei rat Khrit, lada pang kpoh pyndih da ka um snep soh marleng, bad lada pang niangsohpet shu thoh da ka shun ne da u shynrai sawdong u sohpet, tang katta la koit ym don jingeh. I Meirat Khrit I ong ruh, ia u khyllung ai da ka buin, nangta pynktha da ka kait bad ka ja, tang katno u khyllung un sngaid un plung.

III

Ka jinglong khynnah u Dukhi

(Ka jingiathuh khana hi kan kham jrong shaphang u Dukhi).

U Dukhlui - Ko Mai ngin jer kyrteng kumno kein ia une u khyllung?

Ka Shinimai - Da pyrkhat ma phi kein kpa ia kaba phi mon, bad lada phi kwah ba ngan ai jingmut ma nga te nga sngewdei ban jer U Dukhi namar ka kyrteng jong phi ruh ka dei u Dukhlui, namar lada jer kumta u lah ban long uba trei minot ia ki kam baroh hadien habud.

U Dukhlui - Kata kaba dei kmie, nga ruh nga mynjur ba yn jer kyrteng ia u , U Dukhi, ba un mih bujli ha ka jaka jong nga hadien habud ban trei minot dukhi khait ia kano kano ka kam.

U Dukhi - Tang katno u Dukhi ula heh ula san bad ula lah ban ialehkai bad ki paralok khynnah. U don ka jabieng kaba proh bad ki khmat kiba shai. U jop lut ia ki jait jingialehkai baroh bad ki lok khynnah. U don barabor ka jingthmu bad jingiohi kaba jngai ha ka jingim jong u, bad u kwah ban

poi sha ka thong bad ka jingangnud jong u. Ki kmie ki kpa bad ki para marjan ki ipher ia ka jinglong bad jingim jong u; u long kum ka jain lieh hapdeng ki lok khynnah jong u. U Dukhi u kren ia ki kmie ki kpa jong u ba u kwah ban long uba nang uba stad bad uba don burom. U isynei bad u sngew lem shibun ia ka jingdum jingbieit, ia ka jingduk jingkyrduh jong ki para marjan wat naduh ka por ba u dang khynnah.

U Duklui bad ka Shinimai - Kine kumba ki la thmu naduh kaba sdang kila minot thop ia la ki kam. Kim ju pynsyrwa ei ia ka por. Ki khie thiah barabor dang iong rein bad trei katba shah ka kam baroh shisngi, nangta ki thiah haduh bala miet bha. Kumta ki dep kam bha. Kim dei kiba kyrduh ne kumba ong 'kiba duk tasam,' bad kim dei kiba riewspah ruh, ki shu biang hi nadong shadong, u khaw na thiar, ka dohkha na pung, ka dohsyiar na sem. Ki iohlad de ban ia ai isnei bad ia ai bylla kba khroi ia kiba duk ba kyrduh, bad hapoh kine ki snem kila nang ioh khun ruh ki ba bud ryngkhi ia u Dukhi, ia uwei ki khot kyrteng u Kop bad ia ka kynthei ki jer kyrteng ka Nap.

Ka jingai bylla shohksing.

U Kpa ka iing kata u Dukhlui ula ai jingmut ia la ka lok bad ki khun, ba khnang ban dep kloi kaba kruh

lyngkha ban bet symbai to ngin ia ai bylla shnong noh da kaba shoh ksing. U ong katkum ka dustur ka shnong lah ban ai shiser ka dohmasi lane shiteng ser ka dohsniang, lane shiteng ser ka mluh shi khlieh nongtrei shynrang ne kynthei. U Dukhi ula ong, "Nga te Papa, Mei mei, nga sngewdei ba manga bad phi pa ngin ialeit Iew Saheb ban leit thied mluh ban ai bylla shoh ksing ia ka lyngkha." "Kata kaba dei" la ong ka kmie "ba phin ioh leit die de ia u sop ryndia, ia u laha bad ia u syieng ban ioh pisa ban thied mluh bad kiwei kiwei ki jingdonkam ha iing."

Ha kawei ka sngi u kpa bad u khun (U Dukhi) kila khreh leit Iew Saheb (shapoh Assam) bad namar ba jngai ki la leit sah miet lypa ha shnong Paham Umshru. Te u kpa ula kit ia u sop ryndia bad ia u laha, bad u khun u kit ia u syieng. Ha kawei pat ka sngi kila poi dang khamstep ha Iew Saheb, bad ki dkhar Assam ki la wan thied ia ki tiar ba ki kit naduh shuwa ban poi Iew, tang ba ki thied tad palat. (Kane ka long ka jingeh ia ki para Bhoi baroh kawei ka Ri Bhoi ha shwa ban ioh surok). Ukpa bad u khun ki la thied mluh bad kiwei ki jingdonkam bad ki la wanphai noh sha Lumkdait ka shnong jong ki.

Ha ka sngi kaba bud u Dukhlui ula leit iakren ia u Sordar ne rangbah shnong ban leit ai ia ka mluh man ki iing, bad ban iabuh tarik ban leit kruh shohksing ha lyngkha jong u. La ia pynbeit bad u rangbah shnong nadong shadong bad la leit ai ia ka mluh man ka thliew iing.

Shwa ban poi ka sngi trei u kpa u Dukhi bad u Dukhi ki la pynkhreh ia ki ktang dih um bad ktang dih iadum bad ki jingdonkam baroh ha trep lyngkha, bad ka Shinimai bad ka Nap ki la pynbiang ia ka kiad um ar khiew ranei. La pynkhreh ruh uwei u khun sniang uba san ser ei ei ban shet jyntah bamja sngi. Haba la biang nadong shadong bad ba la dei ka sngi bala iakut, u sangot ula pyrta shnong ban ialeit trei sha lyngkha ka Shinimai (Kmie u Dukhi) ha kaba la shai ka sngi.

Ha kata ka sngi ka shnong Lumkdait ka la kynjah namar ki ialeit lut sha katei ka lyngkha ki ia shong lang khrui sawdong ka trep lyngkha, bad u sordar shnong ula jied ia u nong shoh ksing, ia ki nongpam dang arngut. La jied ruh ia ki nongking kiad, ki nongsam kiad, ki nongshet jhur, ki nongsam jhur ba la song lypa, ki nongtong um bad nong sam um. Ki ban bat mohkhiew kin long la kumno kumno kin long arphew san ne laiphew ngut, khambun ki shynrang, bad ki nongkhar skum kiba bud nadien la kumno kumno shiphew ngut bad tang ki kynthei. U nongbet kba symbai ula dei ban leit bad kham hashwa, un sdang na trai lum lyngkha, u lah ban long u trai lyngkha lane uno uno uba tbit ha kaba bet kba symbai ia uba u Dukhlui ula jied lypa.

U Sordar ula kren : Ko ki khynraw khynlut ka por kala biang ia leit trei noh. Nangta u nongshoh ksing u iaid sha khmat bad kiwei ki iabud nadien.

Ka sur shoh ksing ka long ha kane ka rukom: dong, dong - dong : dong, dong - dong ; bad ki nongksuh (puh) ki puh pynstet nyngkong arsien, bad khamslem ha ka sien puh kaba lai, ban pyndei ia ka jingtied u nongshoh ksing.

Katba nangiatrei u nongshoh ksing u rwai ruh ia ki jingrwai bad ki nongpuh ki pynbud da ka ong : Hoi, hoi - hoi ; Hoi, hoi - hoi; hoi, hoi - hoi.

Ki jingrwai u nongtem ksing mynhyndai kiba dang don haduh mynta lada buh ha ka ktien khasi tang kum ka nuksa, ki long kumne harum.

1. Wat iam , wat iam ko hep, wat iam ko hep, ynda la wan I Mei I Pa kin wan rah da sohkhia rit hep (2).
2. Pang ki kjat jong nga Mei, ym don ba mih bujli. Pang ki kti jong nga Mei, ym don ba mih bujli, Ko I Mei, Mei jong nga, to khie biang seh ko Mei.

Ha ka por shwa ban ieng ka sngi ki shongthait ban dih um bad ban dih kiad um, nangta ha ka por ba ieng ka sngi ki ia bamja sngi bad ha ka por janmiet shwa ban leit sha iing ki ia dih kiad biang. (Ka rukom hyndai, ka dangsah haduh mynta).

U Kpa bad ka Kmie u Dukhi - Ha iing mynmiet ki sngewkmen bala dep ka jingtrei watla la kham lut ruh.

Ha durbar shnong Lumkdait.

Kumba la hukum u sordar shnong, u sangot ula pyrta shnong u ong, " Kiw ko shnong ko thaw, mynta ka miet kan don ka durbar shnong ha phyllaw u sordar shnong, kiw dei ban ia mih uwei shi iing khlem pep. (Na iing u Dukhlui u leit u Dukhi ba u kpa jong u um shait bha).

Ha durbar u sordar ula kren : "Ko ki rangbah shnong nga don lai jaid ki kam ban iakren : 1. Ka sorkar ka mut ban buh skul hangne. 2. Ngin pynbeit ka tarik pynkhuid shnong. 3. Namar ba shit eh ngin ia leit shoh dohkha noh.

U Sordar - Ngin ialeh kumno, ka sorkar kan buh skul noh hangne mar iakut kane ka snem, kam kwah ba ki khun jong ngi kin shu sah ha ka jingbieit bad jingdum, ki la dei ban nang ban thoh ban pule kumba ialong lem kiwei ki khynnah ha ka ri laiphew syiem bad khadar Doloi. Kan kitkhlieh hi ia ka iingskul bad ban siew tulop ia u nonghikai. U sordar ula phah pule ia ka shithi sorkar ia uwei u rangbah uba la nang pule malu mala.

U Tymmen shnong - Mar iakut ka jingbatai u sordar shnong uwei u Tymmen ula ieng ban kren, u da kren shit rhem bha, u la ong, "Ko sordar bad ki rangbah baroh, nga te nga ong, kata te, ka la kylla pyrdet ka pyrthei, ka sngi bad u bnai kin dum noh, ki blei kin bitar lep ia kane ka shnong jong ngi, kan wan ka khlam bad ka tyrut ha kane ka

shnong, nga te da lei lei ngam mon ban don kata ka skul, ai ba ki pulit kin wan kin khum kin teh ianga, nga kloi ban shah. Ka hikai sa kata ka sorkar se ia ngi, ngi la im katta snem ngim lei lei, ula nangkren shuh shuh.

Hadien u tymmen - Hadien nangta la ieng kren sa kiwei ruh ban pyniahap tarajur bad u tymmen.

U Dukhi ula ieng kren . Sordar ba don burom bad ki kpa nah, pasan jongnga, kumjuh ki hynmen ki para jongnga, nga la wan mih sha ka durbar ban wan ha ka jaka I pa I bym da shait bha ha ka jinglong tymmen, ngan hap kit khlieh ia I Mei I Pa bad ia ki para, bad haba nga iaid shaneng sha rum ban iakynduh ia ki khar Hindu, kiba pyrkhing bha ia la ka niam, hynrei kim ia pyrshah ia ka jingnang jingstad. Ki khun jong ki la long kiba nang kiba stad bad kiba la trei ia ki kam ophis sorkar. Hangtei ha Mawngap, ha Nongkrem, ha kaba ka niam khasi jong ngi ka khlain bha, hynrei kim shym pyrshah ia ka skul, namar ka jingnang jingstad kam ktah ia ka niam. Nga te na ka bynta ki para samla bad ki hep barit ha shnong nga sngewdei ban ong ba ngi donbok eh ba ka sorkar ka la tyrwa ei ia ka skul, bad nga wat haba nga la samla ruh ngan leit skul. Mar kumta ki samla bad ki khynnah kiba ieng kham jngai ki ia thap kti ban ia mynjur ia ka jingkren u samla Dukhi.

Kiwei ki la kren . Khambun kiba ieng kren hadien u Dukhi ki la ia kyrshan ban pdiang ia ka skul, namar kam ktah ia ka niam bad ka dustur ka niam trai ri.

U Sordar . Haba u sordar ula sngap bha, u shem ba kiba bun ki kwah skul ula pynmynjur ia ki ban pdiang ia ka skul bad ban ai jingtip sha ki bor sorkar kiba pyniaid ia ki kam skul.

Ka jingpynkhuid shnong. La iabuh sngi ban iamih paitbah ban pynkhuid ia ka shnong, ia ka lynti tongum, ia ka lynti Iew bad lynti lyngkha.

Shaphang kaba shoh kharu ia ki dohkha. La ia buh sngi ban leit sha wah umphung bad ki shynrang ba la im nong baroh kin rah kharu uba heh shipruh sawdong bad uba jrong shipruh shi tda, uba la shoh pynlwet lypa.

Ka sngi shoh kharu. (Naduh hyndai haduh mynta ruh kane ka long ka kam sngewbha kaba long kum ka dustur ia ki shnong ha ri Bhoi). Kumta ha kata ka sngi bala pynbeit da ka durbar shnong ki ia mih lut baroh rangbah kynthei khynnah. U Dukhi, u kpa, ka kmie bad ki para jong u ruh ki ia mih, ki rah la ki shakhoi, ki sun, ki tynsong. Ki sdang na thwei sohkyndur. Baroh kiba rah kharu ki shoh ia u ha ban da lywet, bad ki kynthei ki khynnah ki nangiaap ha ryngkew, kin nym nud ban hiar sha wah katba ki nongpyniaid kim

pat ong ban sangeh ban shoh ia u kharu bad kim pat ong ban hiar sha wah ban tong dohkha. Ha kane ka rukom ki dohkha bad rit bad heh ki iap lut, bad ki shalynnai ki duh jaid lut. Haba la ia hiar shapoh wah ban wad bad ban tong dohkha ki don kiba ioh bad don kiba phai thylli sha iing, hynrei ki iakmen ki ia sngewbha shisien shisnem namar ka long ka dustur shnong. Ki leh kumne man ka shnong khamtam haba shit bha ka sngi ha u bnai Lber, Iaiong. Mynta kane ka sdang duh namar ka jingmaham ka sorkar, bad ba ki shnong kila sdang sngewthuh bym dei ban pynduh jaid ia ki dohkha.

U Dukhi bad ka iing Kine baroh shikhun ki la leit phai sha iing, u Dukhi u ioh lai tylli ki dohkha rit kiba jrong kumba shi tda, shi tda tam. U kpa u Dukhi u ioh uwei u dohthli bad saw tylli ki tham. Ka kmie u Dukhi ka ioh kumba shiphew tylli ki dohpyrthih bad ki shalynnai. U Kop bad ka Nap ki ioh ia ki dohnalun, ki shymprong bad arphew tam ki samuk. Haba la pynlang lang ki la ia kmen ia rkhie lang baroh.

Ka kmie u Dukhi . Ia ki tham yn shu syang ha ding bad ngin iasam mar kawei ynda iabamja. Ia ki samuk ngan dain tdong ngan shet bad u slanei tyrkhong, ngan suit bad ka umkhar, mynta ngn thlieh artylli ki sohmynken im, yn ber bad ka mluh katta kala bang. (U Kop ula nguid umbiah bad ka Nap kala kwah bam noh).

U Dukhi - "Ko Pa" ula ong, "Ia ki shalynnai bad kiwei te pa ngan pom da ka ktang siej bad ngin thep ia ki baroh ban syang ia ka ktang ha ding khamslem haduh ba kin da ih. bad ngin thep khyndiat ka mluh bad thep khambun ki sohmynken, nangta ngin dung pynlywet bha bad ha ka por bamja I Pa. In iasam da kaba bhah san bhah.

Ka Kmie . "Kata kaba dei" lashai mynstep ruh ngin shet da ka ktang siej kumjuh, ia ki dohnalun bad ki shymprong, tangba ia ki dohnalun ngan bret eit shwa, bad yn dung lang ia u sohmynken shi hali bad u sying makhir bad thep ha ka ktang siej ban tangsem (shet) ia ki, lem bad u jajew dieng ba nga wan kheit na khlaw mynhynne".

Ki Khun - Ki khun kim leit shuh shano shano, kila sngewthngan, ki la shu ap ban ih ka ja bad ki jyntah.

U Kpa - " Ka por ka la biang ba ngin ia bam ja noh, to iashong lang noh,bad I kmie In khat ja noh ha ka sla lamet, bad nga ngan iasam ia ka jyntah." Nangta haba la dep khat ia ka ja bad la iasam ia ka jyntah ki la iabam bha. U Kop lei lei ula bam shaba palat.

Ki Khun - (U Kop u sngew at kpoh bad ka Nap ka sngewsuh kpoh). "Ani" ong u Kop "Ka kpoh jong nga ka at kum ban bthei". Sa ka Nap ruh ka ud suh kpoh.

U Kpa - "Me la bam bun eh te khun". Ym lei lei, khie leit shim ia ka sliangja ngan khat ia ka kpoh jong me". U Kop ula leit shim bad u kpa ula khat ia ka kpoh u Kop kumba katto katne sien kumba khat ja, ka ksem kala mih bad u Kop ula iohthiah. U kpa ula ong ruh ia u Dukhi ban leit bait ia ka sla sohmarleng, ban dung ha u thlong, nangta ban pdem ha ka pela bad ka um, bad ia ka um ban pyndih ia ka Nap ba kan koit na ka jingsuhkpoh. Ka Nap kala iohthiah suk ha kata ka miet haba kala dih ia ka um snep sohmarleng.

Ka jingleit wad khlaw ban trei lyngkha.

Ha u bnai Kyllalyngkot (January) haba la lum la lang ia baroh ki jingmih jong ka lyngkha barim, kala ju long ka rukom ba baroh shi shnong, uwei shi iing ban iamih ban leit wad jaka rep lyngkha. Ki ialeit lang namar bunsien ki iarep lang ha kajuh ka dong jong ki lum, bad bunsien ki iawad ruh ia la ki syllei barim. U Dukhlui ula phah ia la u khun ban leit, namar um sngewlah shuh ban leit. U la bthah ia u Dukhi ban wad ia la ka syllei (sarlei) ba rim ba don ka diengjri ha Twah lum. U Dukhi bad ki paralok u la leit, u rah ka pla ja sngi bad ka wait bnoh. Haba la iawad u lap shisha ia kata ka syllei kaba don diengjri ri-oh kaba la heh bha ba ki kmie ki kpa jong u ki la rep lyngkha ha shwa ban kha ia u, bad kumta ula sehtap (buh dak), bad baroh ruh kila ia ioh, bad ki la iapyrta 'Hoi, hoi' ban ialeit noh sha shnong ba la jan sep ka sngi.

U Dukhi - Ynda la poi ha iing ula iathuh ia la u kpa ba ula lap ia kata ka syllei, kaba don ka Ri-oh, kaba la heh bha. Ki dieng ki siej ki la heh bad ka khyndew ka la sboh bha, ula ong ruh ba ula seh tap ban nym ioh ki briew. U Kpa ula sngewhun ia ka jingiathuh u khun. Hadien nangta u Dukhi ula ud suh khlieh ha khmat u kpa, bad u kpa ula batai kata te ba ioh me la iatyngkhuh ia ki basa, ia ki thapbulong bad ia ki puri blei hangta hapoh khlaw kein, te ym lei lei ngin ia pynleit pynwan ia ki blei, te to sop ia ka shalangmat jong me da ka um tdong paitpuraw, bad buh ia u rynrun bad u syieng ba ki ksuid ki khrei kin phet napoh jingthiah.

U Dukhi bad ki para ha skul pule -

La plie ia ka skul pule bad la thung nonghikai da u Babu Dorshon uba na Kreit, bad u Dukhi wat ba ula samla rangbah ruh u dangleit skul hi, ula ialam ruh ia ki para jong u, ia u Kop bad ia ka Nap, bad u thrang eh ban nang ban pule bad ban thoh, bad kumjuh u kwah ba ki para jong u bad ki lok khynnah ha Lumkdait kin long. U sngewsih eh ba ka jingdum jingbieit bad jingduk ki dangsynshar, bad ka jingngeit ksuid bad jingmane blei thaw ka dangteh mraw ia ki briew.

U Dukhi ha skul

Ha skul namar u Dukhi u bha jinglong bad u minot ia ka jingpule u Babu ula sin kyrteng ia u , u Minot.

Mynstep u leit skul, bad mar iawai skul u mareh ban leit sha lyngkha, bad shisngi arsngi shitaiew u leit bylla pisa ban ioh bai ktung bai mluh ha iing. Mynmiet u khreh kot da ka sharak rit bad u thiah haba la kynjah ka shnong ka thaw. Um ju sah class man ka snem, u pass bha ia ki subject jong ki class baroh. U ieit ia ki para khynnah para samla, bad um ju iamai iashoh iadat bad ki. U long uba jemnud bad uba palei, bad u ju leit jngoh ia ki paralok ba pang ba shitom ba shem jynjar, bad baroh ki khot ia u, u bah heh D.

U Dukhi ha iing -

Namar ba u kpa bad ka kmie jong u kila tymmen, ula hap ban kit khlieh ia ki kam iing kam sem kumno ban ioh ka bam ka dih ka pisa ka tyngka, bad ka don ka por wat ba u hap ban shet ja shet jyntah haba ka kmie jong u ka ud. U bthah ia la ki para ban pynbiang ia ka um, ka prew siej ban shet ban tiew, bad u ong ia u Kop ban peit ia ki sniang ki syiar ban set, ban pyllait, bad ban ai bam. U ieit ia la ki para bad ia la ki kmie ki kpa. Haba ki pang ki shitom u leit wad nongluh nongkhan, bad nongknia ruh, nangta ki don kiba nangdawai kynbat, u pynlut pisa ban leit thied dawai na ka bynta jong ki.

U Kpa u Dukhi ula khlad noh.

U Dukhi ula poi ha ka jingeh haba u kpa jong u, u Dukhlui ula khlad noh. U la hap kit khlieh kumno ban pynkhuid ia ka pap ka sang jong ka iing ka sem da ki nongknia kiba stad, bad ban kyrpad ia ki kur ki jaid, ki

kha ki man bad ia ka shnong ka thaw kumno ban pynkhreh ia ka Krong bad ia ka jaka thang ia u kpa jong u. Ka kmie jong u ka iam paitdohnud bad don kiwei pat ki riewtymmen ruh kiba la wan sngewlem bad kiba iamlu da ki ktien tymmen. Kum ka dustur ha kata ka por don kiba leh mynleh iamlu, kiba leh mynleh niad ummat, haba khlem mih ummat. U Sordar shnong u ong ia u Dukhi ba u dei ban ai uwei u niangpuid bad uwei u blang ban knia, bad ban iakhawai ia u shnong u thaw, u khynthei u khynnah, ban pynkhuid ia ka met u kpa jong u. U Dukhi bad ki para bad ki kha bajan ki la pyrshang pynbiang ia ki jingdawa u sordar shnong bad ka niam ka rukom bad la leit thang ia ka met u kpa jong u. U iai mih ummat ia u katto katto bnai

Ka kmie u Dukhi ka Shinimai ruh kala khlad noh.

Sa shiban ka jingsngewsih ka la ngat ia u Dukhi bad ki para jong u, ba hadien phra bnai na ka jingkhlad u kpa jong u, ka la iap sa ka kmie jong u. Te ban pynbiang ia ka jinglut kumba la long bad u kpa jong ki. Ki la dei ban pan da ka ram ka shah na ki briew, wat ha ka jinglong khunswet ki la kular ia kiba airam ban siew ha ka por babiang. Kumta ia ka met jong ka kmie jong ki la thang katkum ka niam Bhoi. Mynta ki sah sa tang lai ngut shipara kum ki khunswet.

U Dukhi (bah heh D) u iai kynmaw ieit ia la ki kmie ki kpa bad u iai kren da kane ka jingrwai. Yn thoh ia ka ha kawei na ki jait ktien (Mother tongue) ha Ri

Bhoi ia kaba la kren ha kata ka por, bad la ngeit ba ki para nongpule, phi lah ban sngewthuh.

Ko Bei baieit chu (jong) nga,
Ko Pa baieit chu (jong) nga,
Shano di ter (leit shano) phi mynta?
Shano di-e (shong shano) phi mynta?
Sah khon (khun) swet shi para,
Mar - e (ym don) ma phi ko Bei ko Pa.
Bam ka jha (ja) wa marbang,
Dih ka um wa mar kdang.
Mar - e lang (ym don lang) phi Bei nga,
Mar - e lang (ym don lang) phi Pa nga.
To lawan (to wan) wan kloi Bei nga
To lawan, wan kloi Pa nga.
Baie ba mah (mano ba peit) ia nga Bei?
Baie ba ap ia nga Pa?
I noh phi hanga sohmen Pa (sohmen-marwei).
Pynkit phi ha nga sohmen Bei.
E-ksaw (donbok) lem se Bei nga,
Wan chaw (wan shim) lem se Pa nga,

IV

U Dukhi bad u Kop

U bah heh D bad u Kop.

Baroh arngut shipara ki minot ban rep lyngkha kba, bad ka Nap ka para khadduh ka ap iing bad pynbiang ia ki kam iing. U kba bad ki jingthung jingtep imat ki seisoh bha, tangba ha u bnai Naiwieng (November) ki mrad khlaw ki bun bha ban wan pynjot ia ki jingthung mynmiet, namarkata kine shipara ki thaw ka sem rit hajrong ka Ri-oh (kaba la thoh mynshwa) ban thiah bad ap mynmiet. Haba la dep ula phah leit ap miet ia u Kop u para jong u. Te mynmiet namarba u Kop u sngew kynjah um nang iohthiah, ula tem da ka duitara kaba u shna da ka siej kaba don armat, u tem teng-teng-teng-teng, u rwai jam de u ong :

Ko sier ko skei wat wan shane,
Tang shi khnam ruh ia phi ade !
Phi wan ban pynjot ia ka lyngkha
Ia phi ngan shet doh ha u khra (khiew khyndew).

Mar kumta u iohsngew ba ong "Ak sma bru, wat pynwit, namar ki khun jong nga ki iohthiah, lada me dang jam ngan wan." U buh ia ka duitara bad u peit shapoh u sngew kumba ka sur kren bad ka jingsawa ka

long napoh thliew kata ka jri Ri-oh kaba don ka sem kaba u thiah. U pyrkhat bad u kynmaw ba don ha kawei ka sngi ba u ap shrieh hangta ha lyngkha, u iohi ia kawei ka briew kaba bha briew najngai kaba iaid sawdong ia kata ka dieng jri, u ong ioh ka dei kata ma kumta. Kumta baroh shimiet um nang iohthiah shuh, bad ula sangeh ban rwai bad ban tem duitara, u shu bat ia ka ryntieh bad u khnam.

Mynstep dangstep ula leit sha shnong, bad ula iathuh ia ki jingjia baroh ha u Bah jong u (u bah heh D). Nangta u Dukhi u la ong, "Kata te la shibit ngin ia leit ap lyngkha noh baroh arngut, ngin rah ruh bad ka wait kumjuh bad ka Rynti khnam."

Ha kata ka sngi u Dukhi bad u Kop kila ia leit dang kham shai, bad ynda poi hangta ha trai ka jri ki iapeit bha ha khyndew ioh don dienjat ba khampher, hynrei ym don; ki ia jngoh ruh ia ka krem kaba heh bad ba iong bad badum jong ka diengjri kim iohi ei ei ruh, bad kumta namar bala sdang dum kila kiew noh sha jrong sem. Mynta u Kop u tem duitara bad u rwai katba u Dukhi pat u bat da ka wait bad ka ryntih khnam u buh hajan u Kop. Ynda shiphang kila iohsngew ia ki ktien ba kren, "Ak sma bru, wat pynwit, namar ki khun jong nga ki ioh thiah, lada me dangjam ngan wan." U Bah heh D ula khie joit naba shong bad u kylli, "phi dei kaei?" Ka, ka la jubab, "Nga dei ka Thapbulong, kane ka krem hapoh kane ka diengjri ka dei ka iing jong nga bad ki

khun jong nga." U Bah heh D ula kylli pat, "Naduh mynno phi la wan shong hangne?" Ka la jubab, "Nga la wan shong naduh ba kane ka Ri-oh kala don krem san snem mynshwa." "Lada kumta ula shwa u kpa jongngi ban long trai ia kane ka jri bad ia kane ka jaka, namar ha kata ka por kane ka jri kam pat don krem ba I Pa I la rep lyngkha bad ia nga ruh ym pat kha, ngi la wan rep biang katkum ka jingbthah I Pa, ngim shah ba phin pynlong iing hangne, phi dei ban mih noh shi syndon." Ka Thapbulong ka la sheptieng bad kala pan map bad ka ong, "Map ia nga, ngan wan shaphi ban iakren bha." U Bah heh ula ong, "Ale kein to wan". Kala mih napoh krem jri bad ka ieng hangta, kala iohi ba ki don arngut, bad ki bat ia ka wait bad ka ryntih khnam, ka la sheptieng bad kyiuh. Haba ki arngut shipara ki peit ki iohi ia ka kum ka briew ba bha briew, hynrei ka long kum ka angel lane ka puri blei. Ka la ong "Map ia nga ngam don iing shawei pat, nga don ruh ki khun : ngam long ban mih, te naduh mynta wat wan ap lyngkha shuh, ngan ap ma nga, ba ki nongpynjot kin nym wan sha kane ka lyngkha, ngan kyrkhu ba kane ka lyngkha kan sei soh bha.' U Kop u la ong : "Ngi dei ki khun swet, ngim don kmie don kpa shuh, ngi don lai ngut shipara, Iba khadduh I dei I kynthei, ngim kwah ba ka lyngkha jong ngi kan don nongpynjot." "Ym lei lei" la ong ka Thapbulong' "Ngan ap ma nga, nangta ngan kyrkhu ia phi baroh lai ngut shipara ba phin roi bad man bha ha ka jingim jong phi, Kumta mo !" ka jah jar naba ieng.

Ki arngut shipara ki long kumba phohsniew ha rngai ia kata ka jingiohi bad kumjuh ia kata ka jingiakren. Ki kynmaw ba I Mei bad I Pa jong ki, ki ju iathuhkhana shaphang ba don ki puri bad ki thapbulong, kiba long kum ki angel, kiba donbor kiba ialeh pyrshah ruh ia U Blei Nongbuh Nongthaw ba shisha. Mynstep ki leit sha la iing bad ki shu khmih lynti aiu kan jia ia ka lyngkha bad ia ki baroh lai ngut shipara.

Ka lyngkha bad ka Duh Nap.

Ia ka lyngkha kim ju leit ap shuh, bad naduh kata ka miet ym don mrad lane sim ki ba wan pynjot ia ka lyngkha. Haba la dei ka por ban lum ia u kba bad ia ki jingthung, ki shem ba ka jingmih ka long arshah, ia kaba la khmih lynti. Kila kynmaw ia ka jingkular kata ka puri blei.

Kaba kham sngewkmen shuh shuh ba ha kata hi ka tlang ka Duh Nap ka para jong ki kala ioh kurim da u Babu samla uba stad uba wan hikai ha ka shnong jong ki, uba kyrteng u Rishot na ka shnong Kroh na Rimen. Ha kata ka por ki bat pyrkhing bha ia ka Riti ka dustur ba dei ban leh burom ia ka jingshong kurim ka khun kynthei ba khadduh, ka ban ri ban sumar bad ioh pateng ia ka iing ka sem. Ki pynitynnad ia ka iing ka sem jong ka Duh Nap da ki syntiew snam sohmut bad syntiew dieng thyrlang, ki thung lakait de sawtylli ha phyllaw iing. U Babu Rishot u boh jainboh, u phong saptipoh khatsawphra bad ka spong jain lieh, la sieh ruh artylli ki

tdong rynniaw ha ka jainspong. Ka Duh Nap ka pin jainpin thohmat, ka jainpan thohmat dur kulai bad ka tapmoh thoh sohru bala thain da ka kmie jong ka ka Shinimai bala khlad noh, ka deng da u kpieng saw shi ryndang; ki ia ieng lang ha phyllaw iing ka Duh Nap, u Babu Rishot, bud sa u Bah Heh D bad u Kop hakhmat u paitbah ban peit ba shad mastieh, phra ngut ki khynnah ba sling bad ka phong syrnai. Nangta u sangot shnong u tem ia ka bom, uwei u tem ksing, u sordar shnong u put tangmuri bad u tymmen shnong u dangknia pynleit pynwan ha kyrpong iing. U Bah heh Dukhi u buh jingkhein ba la lut ha ka jingkhawai lai khoh kit u khaw, lai tdong masi, lai tdong sniang, shiphew khlieh syiar bad arphew 'langknia. U Bah heh D ula hun jrut ia ka jingshong kurim ka para khatduh jong u.

U Kop - Da ka jingiarap u kynum jong u u Babu Rishot ka sorkar kala thung nonghikai ia u sha Umsaitwait ha ri Nongtrai. U la long u riew donburom hangta shikhmat briew, (u Kop u dang pule klass II na Lumkdait).

V

U Bah Heh Dukhi (ne kumba khot ha skul u Minot)

Une ula samla rangbah mynta, ula pule Klass III ha shnong ha ka jinghikai u Babu Dorshon, ula pyrkhat ia lade hangno un pynshong nongrim, ula iathuh ia la ka para khadduh, ka Duh Nap ba un iarap pyndep tang ia ka iing thymmai jong ka bad un her ban shang pyrthei sha ri Dkhar sha Kamrup, Assam. Ka don ka khana pateng ba u Babu Rishot ula ialam shong shnong ia ka Duh Nap sha Rimen ba shit eh ha Bhoi, bad kala don san ngut ki khun kynthei bad uwei u khun shynrang. Kane kala iakam kur bad ki Majaw, ki Basaiawmoit bad kiwei. Haba ka Duh Nap kala iap, kawei na ki khun kynthei jong ka, ka kha iap ia uwei u khyllung bad la shu tep khlem thang bad khlem knia, bad ki briew ha rimen kila bitar bad kila beh shnong ia kitei ki san ngut shipara, bad maki kila kli ia ki jain ki nep ban phet sha ri Bhoi, ka ri trai jong ka kmie bad mei ieit jong ki (Ka Shinimai bad ka Nap), bad ki shong ha ki jaka ba iapher ha ri Bhoi. Kawei ka shnong ha Rngi lum, kawei ha Syllei lung, kawei ha Pyrdi Shnong Lumkdait, kawei ha trai u Mawlong, kawei ka shong ha Khadar Lyngdoh ka jaid nongknia ba la khot Pator. Na kitei san ngut shipara

la ong ba hadien bun pateng briew bala mih mynta ki Syngkli ne ki Sankli ne ki Sangkli ha ri Bhoi.

U Dukhi ne u Minot (Ha ka ktien Bhoi kitei ki kyrteng ki mut kajuh uba trei shitom).U Dukhi ula iaid kjat na Lumkdait lyngba ka hima Jirang bad u leit poi sha Rani (Kamrup) nangta ha Palasbari bad u sah shisnem tam ha Burihat. Hangne ki dkhar ki khot ia u u Hukli (Kaba mut u Manlem ne u paralok ba ia ieit), kim sngewdei ban khot Dukhi ne Dukhia kaba mut uba jaipdeh. 'Ha u Hukli' namar kata ki khar Burihat ki khot ia u, ki sngewtynnad ban iakren kai bad u barabor. Te namar ba u long uba nep jingmut, ula nang ban niah kali tang khyndiat bnai da kaba iabud ia kiba don kali. U la nang de ia ka ktien Rabha, ka ktien Assamese, bad ia ka ktien Hindi. Ulong u samla ba bha briew, uba metlieh, uba khlain khamtam uba bha jinglong. U ialok bha bad ki khar mahajon masi kiba shait leit die man ka taiew sha Mairang, sha Shella, sha Majai, sha Dawki ban shalan sha Sylhet ha kata ka por. Don ki por ba ki mahajon masi na Khatsawphra (14+8) ruh ki wan thied masi na ki khar Muslim ha Burihat, u Hukli u iakren khasoi (khasi) ia ki, bad u iarap pynkylla ktien haba ki iadie iathied masi. Kumta ki khasi bad ki dkhar ki ieit ia u. Ha ka por tlang ki khasi ki leit die masi langraw ruh sha dkhar. Namar ba u iarap ia ki u ioh pisa

shibun ba ki ia ai sngewbha, bad ula lum ruh ka buit shikpoh ban ioh spah da ka kam khaii masi.

Khatduh u Dukhi (ne u Hukli ne Minot) ula iakut bad ki mahajon masi, ki dkhar bad ki khasi ba un ap ha Mawngap ba kin pynpoi masi sha u bad ma u pat un phah ia ki masi sha Shilot (Sylhet) lyngba ka Iew bala kdew haneng kiba don ha khappud Sylhet. Da kane u Minot ula kylla riewspah shi katdei eh. Te namar ba u bha jinglong, ula ieit bad ai sngewbha ia kiba duk ba kyrduh, uba bha briew, uba stad, ubym bam bymdih thala, u bym iashang bad ki kam awria ba thala, uba lum da ka spah hok, ym da kaba bam sap bam klop, ka nam u Minot uba ka shnong trai na Lumkdait, Ri Bhoi, uba ka kyrteng trai jong u ka dei u Dukhi, kala bna ha Ri Bhoi, ha Khasi, ha Dkhar. U don ka jingiohi jngai ba yn pyniashong kurim noh ia ka Ri Bhoi ba seisoh bad ki nongrep soh na Ri War ha ki pateng ki ban wan.

Ha kawei ka sngi Synrai katba u dang shong bam lyer lem bad ki khun pyrsa jong u, ki khun ka Duh Nap, ha iing Dulan paki ba ula shna, uwei u longkpa bad ka khun samla ba bha briew jong u ki la ia wan shongkai bad u.

U Minot ula kylli - Ko Bah, phi dei na shaei bad phi mut leit shano?

I Bah (Kyrteng u Khraw) I la jubab - Ngi dei na thain War, nga dei u kpa bad nga don ine i khun samla

iba kyrteng I Bok, bad namarba ngi don ka iing ka sem kaba bha, lem bad ka bri kwai ka brisoh kaba heh, te ngi kwah ban die noh ban thied pynthor bad thied khyndew sha thain Bhoi, namarba ngi tip ba ka khyndew ha ri Bhoi ka long kaba seisoh (Phi tip bha ma phi uba na Bhoi). To namarba phi long uba riewspah, uba bha jinglong bad uba hok, ngi tyrwa die ia phi lada phi thied.

U Minot - Ula peit lip ia I Bok bad ia u Khraw, u iohi ba ki long kiba bha jinglong bad kiba kren hok, bad ula kynmaw ba ula pyrkhat ba kan don ka por ba ka ri War bad ka ri Bhoi kin iashong kurim (kin iadie iathied). Ula ong, "Phim donkam ban die ia kaba phi don, lada phi don tang sanspah tyngka ngan pyniakren manga ha Saiden (Nongpoh), phi lah ban ioh pynthor kba bad ka khlaw kaba heh." U la kren samrkhie ruh u ong, wan shong noh I Bok bad nga". Shait ki ia rkhie! ki pyrsa jong u Minot ha kyndong kiba iohsngew ia kata ki ia pasiaw (Ban da ioh nia da Itai).

I Bok - I dem ka khlieh kumba duwai, I pyrkhat ia ka lyer pyngngad haba ianujor bad ka shnong jong I ha ri War, I iohsngew ruh ia ka spah ka burom bad ka jingstad, bad iohi ruh ia ka rynieng u Minot, I kren mian mian I ong, "Nga te bah ban

shu wan shongkai bad phi te ngam treh, hynrei ban shongduh bad phi te nga mon". (I Bok i saw kyrang ki ngap haba I kren).

I Bah Khraw - " Nga kren hok khlem buhrieh, maphi bah heh Minot phi la heh ka karta ba phi shong samla, bad I Bok, I khun jong nga ruh I la biang ka karta, lada phi ia mynjur te kan bha ba phin iadei noh, ngin iabuh sngi tikna. To shim kine sanspah tyngka, sa pynioh pynthor bad khlaw ha thain Nongpoh."

U Bah heh Minot - U la pyrkhat ialade ba ula shong samla slem than eh, u pyrkhat ruh ba ki para jong u (U Kop bad ka Nap) ki la don khun donkti, ula ong da kaba sngewkhia "Ngan shu shim ia kane ka pisa ban pynthied pynthor bad khlaw ha Bhoi, tang kum ka dak ba nga don jingiadei bad phi. Nalor nangta yn da la mih u bnai thymmai u Naiwieng ngan ialam ia ki kni ki kpa jong nga sha shnong jong phi sha Warsohphan ban iapyndep noh ia ka shongkha shongman jong nga bad I Bok lada phi ia mynjur.

I Bah Khraw bad I Bok - Kitei arngut ki iarkhie da jingkmen. Ki la pyrkhat ba ka dei ka jingialam u Kpa Nongthaw. I Bah Khraw I ong " To ngin sa pynkhreh kumba phi la kren". Ki la iadih sha dih dud bad iabam kwai, nangta ki la ia nguh arti arjat ban ia khublei ia khlad.

U Minot bad I Duh Bok - Ka sngi bad ka miet ha ki ka iaid stet, u bnai thymmai un sa mih. La ki iashong jngai ki sngew ba ki shong marjan kum ha kato ka sngi. Ha jingphohsniew ki ia iohi byrngut byrnget, bad ki kwah ba ka sngi ba la iakut kan poi kloi. U Bah heh Minot ula pyrkhat ban thied kali Ambassador, namar ula nangniah lypa, u pyrkhat ban shna kawei ka iing na ka bynta I Bok, kawei ha thain Bhoi, bad pynbha ia kaba ha Warsohphan. Namar ba u long uba hok, ka spah shalan masi ka mih kumba kha pylleng ksiar ka syiar ha ka puriskam. U kynmaw ruh ia ka jingkular ka Thapbalong, kaba long hi ka jingisnei U Blei ia u bad ia ki para jong u kum ki khunswet.

Ka jingiapoi kha ba don burom.

Haba la pynkhreh baroh arliang haba la poi ka por bad ka ia bala iakut, u Bah heh Minot (Dukhi) lem bad baroh kiba la iawer kila leit sha shnong Warsohphan. Na ka liang I Bok bad kiba haiing hasem kila ap dngong. La ka kolshor ka don jingiapher khyndiat hapdeng ki War bad ki Bhoi, kiba shatei bad kiba shathie, hynrei ki riewdonburom bad ki kynrem ki lyndan kila pyniasnoh ia u tyllai ka jingieit ia u Minot bad ia I Bok, hapdeng ka shad ka kmen, ka rwai ka siaw, ka ksing ka muri, ka khawai ka dawai, kum u maw mer ban sah jingkynmaw hapdeng u Minot uba na Bhoi bad I Bok iba na War. Une u tyllai jingieit ula nangpaw ha kane ka spah snem

kumba la phohsniew lypa u Dukhi (Minot) . Ka Nam babha jong u Minot bad I Bok, kala sawa. Ki la ioh khun kynthei bad shynrang, kiba la roi parum pareh ka iai bna lai pateng bynriew ha Burihat (Assam), ha Ri Bhoi, Ri War bad hapdeng ka ri Khasi ha Mawngap.

U dukhi tipsngi u khunswet na Lumkdait, Ri Bhoi,
U long uba kamai ia ka spah ka phew da la umsyep.
Ka nam bad ka burom jong u ka nangkiew bad nangroi.
Hei ko khynraw, hei ko samla ka bri u Hynniewtrep.
La phi dei ki Khasi na Ri Bhoi ne na ri War,
Phi shong kein hapoh ujuh u tnum jong ka ri.
Namar kata to wat iashoh to wat ia bitar.
Tylli phin ieng na War sha Bhoi, shatei shathie.

LA KUT

Rs. 10/-

Printed at RILUM OFFSET PRINTING HOUSE, Umsohsun, Shillong